

ÇALIŞAN KADININ EV İÇİ EMEĞİNİN (SECOND SHIFT) BEDELİ VE BOŞANMADAKİ ETKİLERİ

Bugün kadının ev içinde harcadığı zaman ve emeğin parasal değerinin hesaplanması basit ve mümkün iken (Dışarıda yenen bir öğün yemek, çocuk bakıcısının günlük ücreti, ev temizliğine gelen yardımcıya ödenen günlük ücret, hasta ve yaşlıların bakımı için ödenen bakım ücreti...) kadına biçilen roller ve cinsiyet temelli maruz kalınan bu durumun boşanmanın bir sonucu olan katılma payı alacağı davaları kararlarında görmezden gelinmesi ve bu durumun kadının görevi olarak algılanması kadının daha çok mağduriyetine sebep olmaktadır.

EMEĞİN GÖRÜNMEZLİĞİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNU

“Her başarılı akademisyen erkeğin arkasında bir kadın var ama her başarılı akademisyen kadının arkasında soyulmamış bir patates ve biraz ilgi bekleyen bir çocuk vardır” Cordelia Fine

Emek kavramını açıklayarak emeğin cinsiyetler üzerindeki dağılım ve sonuçlarını değerlendirmenin, makale başlığını açıklığa kavuşturmanın ve bu vesile ile de makale başlığının işaret ettiği hukuki sonuçları incelemenin açıklayıcı olacağı kanaatindeyim.

Emek dediğimiz kavramın tanımı, yıllara ve ideolojik ayrılıklara göre farklılık gösterse de herkesin mutabık kaldığı içeriği ile belirtmek gerekirse; kaynağını insandan alan güç ve çaba sarfı gerektiren beden ve düşünsel hizmetlerin tümüdür. Anayasanın 55. maddesine göre kanun koyucu ücreti, emeğin karşılığı olarak tanımlamıştır. Yani bir başka deyişle ücret; kişinin gösterdiği çaba ve güç karşılığının parasal değeridir. 4857 Sayılı İş Kanununun 32. maddesinde ise ücret kavramı genel anlamda “...bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya

üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutardır.” denmektedir. Bu kanuni tanımlardan anlaşıldığı üzere hayatımızın devamı, ihtiyaçlarımızın temini için gerekli olan ücrete hak kazanabilmek için çaba, güç yani emek sarf etmek gerekmektedir.

Erbabı olduğumuz mesleklerin icrası karşılığında aldığımız ücret, genel olarak karşılıklı anlaşmaya dayandığından belirlenen ücret ile ilgili pek sıkıntı yaşamayız. Şayet sorun yaşarsak da sorun yaşadığımız noktada sarf ettiğimiz emeğin ücret karşılığının temini için yargı yoluna başvururuz. İşçi işveren arasında kaynaklanan sorunların birçoğu bu başlığa örnek gösterilecek niteliktedir. Örnek olarak işçi, kanunda tanımlanan sürelerden fazla çalıştığını, tatil yapması gereken zamanları çalışarak geçirdiğini iddia ediyor ve harcadığı bu emeğin karşılığı olan bedel kendisine ödenmiyor ise çoğunlukla yargı yoluna başvurur. İşçinin bu emeği karşılığında ücret olarak herhangi bir hak edişinin olup olmadığını tespit edebilmek için mahkeme tarafından işçiye ait kayıtlar toplanır, tanıklar dinlenir. Böylelikle işçinin iddia ettiği gibi bir hak edişinin olup olmadığı mahkemece tespit edilerek işçi haklı bulunursa emeğinin karşılığı olan ücretin kendisine ödenmesine karar verilir.

Görüldüğü üzere tespit edilen ücret, işçinin mesleğini icra ederkenki hak edişine ilişkindir. Mahkeme karar verirken işçinin çalıştığı süreyi, harcadığı emek karşılığı kendisine ödenecek tutarı yani hak edişlerinin tespitini, işçinin yaptığı işe ve kanun koyucu tarafından koyulan kurallara göre belirler.

İşverenle yaptığımız yazılı ya da sözlü sözleşmelere göre çalışma saatlerimizin bitiminin ardından, iş yerinden ayrılırız. Çünkü artık mesai bitmiş kanunun belirlediği çerçevelerde emeğimizin karşılığı olan ücreti alabilmek adına belirlenen saatlerde mesai harcamışızdır.

Peki, gerçekten mesaimiz bitmiş midir? İşveren ve kanun koyucuya göre kanunun belirlediği saatlerde çalışmış iseniz mesainiz bitmiştir ve geriye kalan zaman işvereni hukuki olarak hiçbir koşulda bağlamaz. En fazla, belirlenen sürelerin dışında fazla çalıştırılmış iseniz işveren bu emeğin karşılığını, çalıştığınız süre ve emeğinizin niteliğine göre ödemekle yükümlüdür. Kalan zamanda harcadığınız emekten işveren sorumlu değildir ve bunun için size hiçbir bedel ödemez.

Emek dediğimiz kavramın güç ve çaba sarfı gerektiren beden ve düşünsel hizmetlerin tümü olduğunu ve bunun karşılığının ise Anayasada ücret olarak belirlendiğini açıklamıştık. Sadece bu tanımlardan yola çıktığımızda, harcadığımız emeğin kanunun belirlediği saatler içinde kaldığını söylemek sanırım abesle iştigal olur.

Cinsiyete dayalı iş bölümü ilkel çağlardan bugüne kadar şekillenerek kendini var etmiş bir olgudur. Bu iş bölümüne göre kadının maddi yaşamı, üretmedeki rolü ev içi odaklı bir temel üzerinden yükselmiş, kadının üremede aldığı zorunlu rol evin hem toplumsal hem de ekonomik bir gerçek haline gelmesinde belirleyici olmuştur. ¹

Çalışan bir kadın iseniz, işyerinde mesainiz bitmiş eve dönüyorsanız mesela, sizi evde ikinci bir vardiya beklemektedir. Bir kadın olarak özellikle toplumun size dayattığı roller yüzünden eve gittiğinizde ev içi işleri ile ilgilenmek çoğunlukla sizin “görevinizdir” Ütü,bulaşık,çamaşır,yemek... Hatta birçok kadın daha ilk vardiyasını bitirmeden başlar akşam ne yemeği yapması gerektiğini düşünmeye. Hele misafir gelecekse eve, bütün akşamın telaşı gündüzden başlar. Sözün özü, eğer kadınsanız hele de evli ve çocuk sahibi bir kadınsanız, iş yerindeki mesainizin bittiği noktada ev içi mesainiz başlayacak demektir.

Son yarım asırdır yeni aile yapılarında yoğun bir biçimde görülen ikinci vardiya (second shift) kavramı, dışarıda bir işte ücret karşılığı çalışan evli kadınların, bu iş öncesi ve sonrasında ev içinde yerine getirdikleri ve maddi bir karşılığı olmayan evdeki iş yükü olarak tanımlanmaktadır. ²

Ev içinde yapılan işlerin belirlenmiş mesaieleri yoktur. Bu düzende, çalışmayla dinlenmeyi, iş zamanıyla boş zamanı, iş yapmakla sevgi paylaşımını ayırıştırmak neredeyse olanaksızdır; tersine iç içedir bunlar. Böyle olunca neyin emek harcama neyin sevgi ve şefkat gösterme, neyin çok sıklıkla şiddet tehdidi karşısında zorunluluktan yerine getirilen görevler neyin gönülden yaşamı paylaşma olduğu görülemez. ³

Tüm dünyada benzer özellikler gösterse de özellikle ülkemizde kadına biçilen rollerin ev içinde yüklüce olduğu tartışma götürmez niteliktedir. Gerek toplumsal cinsiyet rollerinin tarihsel gelişimi gerekse bu değişimin ülkemizdeki seyrinin yavaşlığı ve keskin sınırları kadına

¹ <https://sosya.wordpress.com/2012/07/11/kadinin-gorunmeyen-emegi>

² Hochschild, Arlie and Anne Machung. 1990. The Second Shift. Avon Books: New York.

³ Kadının Görünmeyen Emeği, Günur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, sf 11

ev içinde mesai bitimi çalışma zorunluluğu yüklemektedir. Bu roller sebebi ile ikinci vardiya kavramı kadının üzerinde kalmıştır. Kadın ev içi işleri yapar; kadın çocuk bakar, kadın evdeki yaşlılarla ilgilenir. Evin temizlik ve yemek yapma işleri kadına aittir. Halbuki hayat müşterek, ancak bu bakış açısıyla ev içi işleri cinsiyetlidir.

Eşler arasında evde eşitsiz görev dağılımının ve ikinci vardiyanın sebebi erkeklerin ve kadınların farklı alanlardan sorumlu olduklarına ve farklı alanlarda iş görmelerinin gerekliliğine ilişkin yaygın anlayıştır. Ev içi iş yükünün ve dolayısıyla ikinci vardiyanın diğer bir sebebi geleneksel olarak hizmet vermenin kadının, hizmet almanın ise erkeğin toplumsal cinsiyet rolünün bir parçası olduğuna ilişkin anlayışın yaygınlığıdır⁴.

Saymış olduğumuz bu başlıkların hepsinin insan gücüne dayalı çaba gerektiren işler olduğunu söylemeye gerek yok sanırım. Anayasada tanımlansa bile kadının ev içi emeğinin karşılığının, kadının gerek sosyal haklarının kazanımında (ev kadınlığından emekli olmak gibi) gerekse makale konumuz olan boşanma davaları neticesinde çiftlerin evliliğe katkı payları hesaplanırken hiçbir parasal değeri bulunmamaktadır.

Kadın emeğinin parasal karşılığının bulunmaması sorunu, Medeni Kanunumuzun edinilmiş mallara katılma başlığı altında boşanma davalarının bir sonucu olarak (eşlerden birinin ölümü, evlenmenin iptali veya mahkeme tarafından mal ayrılığına geçilmesi durumlarında da istenebilir) karşımıza çıkmaktadır.

Eğer çiftler arasında sözleşmeye dayalı olarak bir mal paylaşımı yapılmamışsa, çiftlerin evlenmesinin üzerinden bir yıl geçmekle edinilmiş mallara katılma rejimine tabi oldukları (1.1.2002 tarihinden sonra yapılan evlilikler için) kabul edilir. Eşler evlilik birliği içinde edinmiş oldukları malların paylaşılmasını boşanma davasının kesinleşmesi ile birlikte mahkemeden isteyebilirler.

“Edinilmiş mal” eşlerin evlilik birliği süresince karşılığını vererek elde ettiği mal varlığı değeridir. Eşlerin kişisel mal varlığından farklı olarak Medeni Kanun 219. Maddede bir eşin edinilmiş mallarını şu şekilde tanımlamıştır:

⁴ ANKA Kadın Araştırma Merkezi Kasım 2013 tarihli Rapor No: 2013/01 “Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya” Prof. Dr. Suna BAŞAK- Yrd. Doç. Dr. Sevgi KINGİR - Şehnaz YAŞAR
<http://www.ankakadin.org/tr-TR/Dosyalar/4320201158.pdf>

- Çalışmasının karşılığı olan edimler,
- Sosyal güvenlik veya sosyal yardım kurum ve kuruluşlarının veya personele yardım amacı ile kurulan sandık ve benzerlerinin yaptığı ödemeler,
- Çalışma gücünün kaybı ile ödenen tazminatlar,
- Kişisel malların gelirleri,
- Edinilmiş malların yerine geçen değerler.

Kanun maddesine baktığımızda edinilmiş mallara katılma rejiminin en önemli ilkelerinden birinin emek karşılığı, çalışma karşılığı elde edilen mallarda hak sahipliğidir. Yani maddenin temeli emek, işgücü ve çalışma esaslarına dayanmaktadır.

Boşanma davasının kesinleşmesi ile açılacak olan katılma alacağı davalarında mal rejiminin devamı süresince (makale konusu itibari ile boşanma kararı verilmeyen süre yani evliliğin devamı süresince), bir eşin sahip olduğu edinilmiş malda, diğer eşin artık değerinin yarısı oranında katılma alacak hakkı vardır. Hesaplama artık değere katılma alacağı; eklenecek değerlerden (TMK m.229) ve denkleştirmeden (TMK m.230) elde edilen miktarlar da dahil olmak üzere, eşin edinilmiş mallarının (TMK m.219) toplam değerinden, bu mallara dair borçlar çıktıktan sonra kalan artık değerinin (TMK m.231) yarısı üzerindeki diğer eşin alacak hakkıdır (TMK m.236/1). *(Artık değere katılma alacağı; eklenecek değerlerden ve denkleştirmeden elde edilen miktarlar da dahil olmak üzere, eşin edinilmiş mallarının toplam değerinden, bu mallara dair borçlar çıktıktan sonra kalan artık değerinin yarısı üzerindeki diğer eşin alacak hakkıdır.)*⁵

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında hesaplama yapılırken edinilmiş mallarda aktif değerlerden pasif değerler çıkarılarak artık değer bulunacak ve bu değerle ilgili eşlerin katılma alacağı oranı, varsa sözleşmeye göre yoksa kanuna göre yarı yarıya belirlenecektir.

Tek tek ilerlemek gerekirse; Kanunlarda emeğin, çalışmanın, edinilmiş malın ne olduğunun tanımlamaları açıkça yapılmış ve bu tanımlara yazının başında değinilmiştir. Tüm yasalarımızın anası, temel hükümleri düzenleyen Anayasa, emeğin karşılığının ücret olduğunu söylemektedir. Medeni Kanunumuzda birkaç örneklemeyle de tanımı verilmiş olan “edinilmiş mal” kavramı, çalışma karşılığı edimleri ifade eder.

⁵ T.C. YARGITAY 8. HUKUK DAİRESİ E. 2014/17125 K. 2016/607 T. 20.1.2016

Yargıtay kararları incelendiğinde maalesef Yargıtay'ın kadının sadece para getiren emeğini kabul edilir saymakta olduğu görülecektir. Yüksek Mahkemece de kadının iş yerinden çıktıktan sonra evde harcadığı emek görünmemekte yukarıda etraflıca bahsettiğimiz kadına yüklenen ve olağan sayılan görevler içinde değerlendirilmektedir. Bu durum çalışmayan ev kadınları için de geçerli olup makale konusu, çalışan kadınların ikinci vardiyanın görünmezliğine ilişkin olduğundan burada değinilmemiştir.)

Kadının iş yerinde çalışarak mal edinimine sağladığı katkı her ne kadar “çalışma karşılığı edim” olarak tanımlanmışsa da kadının ev içi çalışması edim olarak değil ne yazık ki görev olarak görülmektedir. Kadının para getirmeyen emeği bazı araştırmacılara göre ancak (örneğin bir evin yapımında çimentonun karılmasına katkı sağlamak gibi) parasal değeri olan bir şeyin inşasında görünür bir emeğin varlığı söz konusu olduğu takdirde kabul edilir sayılmaktadır. Halbuki kadının ev içinde yapmış olduğu ve kadına atfedilen işlerin kadın tarafından hiç yapılmadığını düşündüğünüzde, erkek, bu işleri yaptırmak için ya bir yardımcıya başvuracak ve bunun için para ödeyecek ya da iş başa düşecek ve tüm ev içi işleri mesai bitiminden sonra kendisi tarafından yapılacaktır. Hatta müşterek çocuğa ve belki hasta anneye bakabilmek için yarım zamanlı bir işte çalışacak ancak yarım zamanlı bir işin getirisi tam zamanlı bir işe göre daha az olacağından bu işlerden kazandığı para ile bir ev veya bir araba alamayacak duruma gelecektir.

İngiltere’de 2009 yılında yapılan bir araştırmaya göre; kadınların bir yılda karşılığı ödenmeyen, 80 bin liralık ev işi yaptığı belirlenmiş, aynı araştırmada, ev kadınlarının haftada 82 saat ev işi yaparken, dışarıda tam zamanlı çalışan bir kadının ev işlerine 55 saat ayırdığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada, kadınların yaptığı ev işlerinin yıllık değerinin 2005’te yapılan benzeri bir araştırmadakine göre 8 bin sterlin (yaklaşık 20 bin lira) arttığı belirtilmiştir.⁶

Yargıtay kararları ışığında görüldüğü üzere kadının sadece parasal değeri olan emeğinin katılma payı alacağı davalarında etkisi mevcuttur ancak kadının ev içi emeği tamamen görmezden gelinmektedir. İşin esası, Medeni Kanun düzenlemeleri ele alındığında mal tasfiyesi süreçlerinde değer artış alacağı/katkı payı alacağı gibi bir malın edinilmesinde doğrudan ileri sürülecek hakkın tespiti kolay olsa da “katılma payı alacağı” ile “değer artış

⁶ <http://www.radikal.com.tr/hayat/ev-isleri-ve-cocuk-bakimina-paha-bicildi-926458/>

alacağı hesaplaması çok kolay olmamaktadır. Kanun, oldukça karışık ve anlaşılmaz ifadelerle bu alandaki tartışmaların çözümünden ziyade uygulamada farklı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Gerçekten katılma alacağı hesaplamasında kullanılan yönetime benzer bir yönetimin “artık değer hesaplanmasında” da kullanılması halinde mevcut karmaşanın giderilmesi mümkün olacaktır. Kadının ev içi emeğinin mali değerinin hesaplanması mümkün olduğuna göre bu değer toplam içindeki “katkı payı” da oransal olarak belirlenebilir.

Yapılan açıklamalardan da görüldüğü üzere kadının ev içi emeğinin katılma payı alacağı davalarında hesaba katılmasının önünde hukuki hiçbir engel bulunmamaktadır. Hukuken, eşin gelirin olmamasının veya eşlerden birinin gelirin diğerinden fazla olmasının, yapılan artık değer hesaplamasında ortaya çıkacak bedelin yarısını talep etmesinin önünde engel değildir. Ancak katılma payı alacağı davalarında eşlerin mallarının aktiflerinin ve pasiflerinin hesaplanmasında, kanunlar ve Anayasa ücret, emek ve edinilmiş malların ne olduğunu tanımlamasına rağmen kadının ev içi emeğinin aktiflere eklenmemesinin hukuki olmaktan çok kanun uygulayıcılarının hali hazırda yukarıda etraflıca saydığımız kadına yüklenen toplumsal cinsiyet algısından kaynaklı bir sorun olduğu kanaatindeyim.

Bugün kadının ev içinde harcadığı zaman ve emek toplamı basit bir hesaplama ile çok mümkün iken (Dışarıda yenen bir öğün yemek, çocuk bakıcısının günlük ücreti, ev temizliğine gelen yardımcıya ödenen günlük ücret, hasta ve yaşlıların bakımı için ödenen bakım ücreti...) kadına biçilen roller ve cinsiyet temelli maruz kalınan bu durumun boşanmanın bir sonucu olan katılma payı alacağı davaları kararlarında görmezden gelinmesi ve bu durumun kadının görevi olarak algılanmasının hakkaniyete aykırılık teşkil ettiği ve kadının daha çok mağduriyetine sebep olduğu kanaatindeyim.

Kadının ev içi emeğinin karşılığının nasıl değer kazanacağı yahut bu emeğin ücretlendirilip ücretlendirilemeyeceği konularındaki tartışmaların daha derin bir inceleme alanı gerektirdiği açıktır. Bu durum her ne kadar başka bir tartışma alanının konusu da olsa toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının, anayasa ve kanunlarda, uluslararası sözleşmelere uygun bir biçimde yer almasını sağlamak atılabilecek ilk adım olarak önem taşımaktadır.